

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 28 november 2001

Mål nr

T 351-01

KLAGANDE

J R

Ombud, tillika biträde enligt rättshjälpslagen: advokaten Ola Sterwin, Box 218, 686 25 SUNNE

MOTPART

Grums kommun, Box 44, 664 21 GRUMS

Ombud: jur. kand. Annika Gustafsson, Advokaterna Liman & Partners, Box 24224, 104 51 STOCKHOLM.

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Västra Sverige, avd. 1, dom den 21 december 2000
i mål T 5729-99

Hovrättens dom

se Bilaga

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

För det biträde Ola Sterwin lämnat J R i Högsta domstolen fastställs ersättning enligt rättshjälpslagen till sjuttiofemtusenåttahundranittiofyra (75.894) kr, varav 66.139 kr för arbete, 5.720 kr för tidspillan och 4.035 kr för utlägg.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

J R har yrkat att Högsta domstolen med undanröjande av hovrättens dom bifaller hennes i hovrätten förda talan.

Kommunen har bestritt ändring

DOMSKÄL

Under de senaste decennierna och särskilt under de senaste 15 åren har problematiken kring mobbning blivit synlig på ett helt annat sätt än som tidigare varit fallet. Inte minst har det allvarliga problem som mobbning i skolan utgör lyfts fram. Detta har avspeglats i skollagstiftningen, där skolans stora ansvar då det gäller att ingripa mot alla slags trakasserier eller kränkande behandling har betonats. I skolorna har också mycket arbete lagts ned på att bekämpa mobbning.

I 1 kap. 2 § tredje stycket skollagen (1985: 11 00) stadgas, efter en lagändring år 1990, att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan

skall främja aktning för varje människas egenvärde. I förarbetena till lagrummet (prop. 1990/91:18 s. 30) understryks att aktningen för varje människas egenvärde måste räknas till skolans viktiga fostransmål. Som exempel på vad detta mer konkret innebär anges att alla former av mobbning skall kraftfullt motverkas. Klart är således att det också vid den tid som är aktuell i målet fanns både en medvetenhet om problematiken och en allmän skyldighet för skolans personal att förhindra mobbning.

Genom senare lagändringar, där den första tillkom år 1993 och trädde i kraft den 1 juli 1994, har det ansvar som vilar på skolans personal när det gäller att ingripa mot och förebygga mobbning ytterligare markerats.

Av betydelse är också reglerna i arbetsmiljölagen (1977:1160) och Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter, där det sägs att arbetsmiljön skall vara sådan att ohälsa inte uppkommer.

Som hovrätten funnit är det utrett att J R blev mobbad i årskurs sju och i vart fall till och med höstterminen i årskurs åtta, dvs. framför allt under år 1993, och att mobbningen bestod i trakasserier, främst genom olika typer av nedsättande kommentarer från fem eller sex pojkar i hennes egen klass, samt i att hon inte fick delta i klassens gemenskap.

J R har hävdats att kommunen gjort sig skyldig till fel eller försummelse genom att inte i rätt tid och på rätt sätt ingripa mot mobbningen, vilket orsakat henne en ersättningsgill skada. Som grund för sin talan har hon bl.a. åberopat 3 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) och gjort gällande att kommunen vållat henne skada genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande kommunen svarar.

Enligt 1 kap. 4 § skollagen är kommunerna huvudmän för grundskolan. Huvudmannen ansvarar, enligt 12 § samma kapitel, för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i skollagen och de bestämmelser som kan finnas i annan lag eller förordning. Med utbildning avses inte bara den direkta undervisningen utan även skolans fostrande roll (prop. 1990/91:18 s. 35).

En förutsättning för att 3 kap. 2 § skadeståndslagen skall vara tillämplig är att skadan vållats vid myndighetsutövning. Begreppet myndighetsutövning avser beslut och åtgärder från det allmännas sida som är ett uttryck för samhällets rätt att utöva makt över medborgarna. Karakteristiskt är att den enskilde står i ett beroendeförhållande till myndigheten, som bestämmer över hans eller hennes rättigheter och skyldigheter på ett sätt som inte förekommer i privaträttsliga sammanhang. Att skadan skall ha vållats "vid" myndighetsutövning betyder att den endast behöver stå i ett visst närmare sammanhang med myndighetsutövningen. (Se t.ex. Bengtsson, Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen, 2 uppl. 1996, s. 14 och 39.) När skolplikt föreligger har verksamheten, bortsett från den rena undervisningen, ofta en påtaglig karaktär av myndighetsutövning (se t.ex. Bengtsson, Skadeståndsansvar vid myndighetsutövning 1, 1976, s. 166 ff.).

Det som i förevarande fall läggs kommunen till last avser inte den direkta undervisningen. Det är i stället fråga om en skada som utanför undervisningen vållats J R när hon på grund av skolplikten vistats i skolan. Kommunens ansvar bör därför, såsom domstolarna funnit, bedömas enligt reglerna om skada som vållats vid myndighetsutövning.

För att kommunen skall kunna åläggas skadeståndsansvar krävs vidare att skadan vållats genom "fel eller försummelse", dvs. genom oaktsamhet (culpa). Kommunen ansvarar härvid för de åtgärder som skolan, dvs. skolans rektor, lärare och

övrig personal, har vidtagit eller borde ha vidtagit. Det fordras inte att oaktsamheten kan knytas till en bestämd person. Likaså kan mindre fel eller försummelser av flera anställda tillsammans utgöra skadeståndsgrundande oaktsamhet.

I culpaansvaret ligger ett krav på att skolan skall ha gjort vad som rimligen kan begäras. Det kan inte ställas något reservationslöst krav på att åtgärderna varit framgångsrika. När det gäller ett komplicerat socialt och psykologiskt fenomen som mobbning kan det vid en skadeståndsbedömning inte heller krävas att skolan skall ha tillämpat en viss bestämd teori eller handlingsmodell och att åtgärderna skall ha satts in i en viss bestämd ordning. Det framgår av utredningen i målet att det i skolorna har utarbetats flera olika metoder för anti-mobbningsarbetet och att olika skolor har olika sätt att angripa mobbningsproblematiken. Det avgörande i skadeståndshänseende måste vara huruvida skolan har tagit problemet på allvar och gjort vad den kunnat för att komma till rätta med det.

J R har lagt kommunen till last att den inte i rätt tid och på rätt sätt ingripit med anledning av den mobbning hon utsatts för. Hon har bl.a. hänvisat till den kritik som Skolverket i ett beslut i tillsynsärende den 28 juni 1994 riktat mot kommunen. I beslutet fann Skolverket att kommunen inte gjort tillräckliga insatser för att klarlägga och bearbeta orsakerna till mobbningen av J. De insatser som Skolverket därvid bedömt är de insatser från skolans sida som skolstyrelsen i sitt yttrande i ärendet redovisat till verket och som i Skolverkets beslut anges på följande sätt: "I elevvårdskonferensen har ärendet aktualiserats vid sammanlagt sju tillfällen från 1993-10-15 till 1994-04-22. Någon planläggning i ett åtgärdsprogram för att komma till rätta med J:s situation har inte redovisats." Av utredningen i förevarande mål framgår emellertid att det från kommunens sida varit fråga om betydligt fler åtgärder än en diskussion vid ett antal elevvårdskonferenser.

Av betydelse för bedömningen av kommunens skadeståndsansvar gentemot J R är i första hand händelseförloppet under år 1993, efter det att hennes mamma, A R, i januari det året ringt till J:s klassföreståndare, I N, och berättat att J hade problem i skolan och att hon mådde dåligt. Som hovrätten funnit är det inte visat att J under höstterminen 1992 visade sådana tecken på att hon var mobbad att kommunen borde ha ingripit redan då. Beträffande händelserna år 1993 framgår bl. a. följande av utredningen i målet.

De uppgifter I N fick vid telefonsamtalet med A R var att det fanns vissa pojkar som sade dumma saker till J och att hon kände sig utanför. När I N fick reda på att J kände sig utfrysad tog han upp detta problem med flickorna i klassen. Problemet med retsamma repliker m.m. tog han upp med pojkarna för sig. Han frågade därefter vid upprepade tillfällen J hur hon hade det, men hon svarade bara att det var bra. Han kunde dock se att hon inte mådde bra och han försökte därför ta reda på anledningen till detta. Han talade med de s.k. kamratstödarna, skolvärdinnan och specialläraren S L och bad dem vara särskilt uppmärksamma på J:s situation. Ingen av dem kunde dock lämna några uppgifter som tydde på att J for illa. Han talade också med lärarlaget. Frågor om mobbning behandlades i klassrådet. När J så småningom namngav två pojkar som retat henne kallade han omedelbart till föräldramöte där mobbningsproblemet togs upp.

En tid efter det nyss nämnda föräldramötet tog A R, i början av höstterminen 1993, kontakt med biträdande rektorn E T per telefon och berättade att de två namngivna pojkarna hade retat J. E T kallade genast till sig pojkarna för enskilt samtal. Påföljande vardag hölls möte med de båda pojkarna och deras föräldrar samt E T, kuratorn B A, I N och A R. Mötet ledde till att dessa pojkar slutade att

trakassera J. Ett resultat av mötet blev också att E T och B A tillsammans tog ett särskilt ansvar för J R. Bl.a. fick J träffa B A för samtal 2-3 gånger i veckan. B A har uppgivit att hon, trots att hon, vid det mycket stora antal möten som hon hade med J, ansträngde sig för att få reda på vad som plågade henne, inte fick något egentligt svar. Både B A och E T försökte även på andra sätt att komma underfund med vad det var som gjorde att J inte trivdes i skolan, dock utan framgång. Inte heller A R bidrog med någon ytterligare information.

Såvitt skolundervisningen beträffade fick J R, med början under höstterminen 1993, individuellt schema, individuell undervisning, hemundervisning och senare samtalsterapi och tillfälle till praktiktjänstgöring i olika former. Hennes situation behandlades på ett flertal elevvårdskonferenser. Kommunen vidtog också en rad åtgärder i syfte att allmänt förebygga och förhindra mobbning på skolan.

Det är i och för sig naturligt att den som drabbas av mobbning i skolan reagerar med att tåga. I en sådan situation ställs de personer som vill ingripa och hjälpa inför stora problem. Detta synes ha varit fallet när det gäller J R. Trots att, enligt vad som framgår av utredningen, skolpersonalen gjorde allvarliga försök att få reda på vad som pågick, gick det inte - bortsett från några händelser i klassen under vårterminen 1993 - att få fram uppgifter om vad som hände och som orsakade J:s fysiska och psykiska symptom.

Vid en sammanfattande bedömning finner Högsta domstolen, på samma sätt som hovrätten, att skolan gjort vad som rimligen kunnat begäras av den. Kommunen kan således inte åläggas någon skadeståndsskyldighet.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Magnusson, Nyström (skiljaktig), Lennander (referent), Regner (skiljaktig) och Dahllöf
Föredragande revisionssekreterare: Widegren

Justitierådet Regner är skiljaktig i fråga om motiveringen och anför:

"Lika med majoriteten finner jag utrett att J R blev mobbad i årskurs sju och i vart fall till och med höstterminen i årskurs åtta, dvs. framför allt under år 1993, och att mobbningen bestod i trakasserier, främst genom olika typer av nedsättande kommentarer från fem eller sex pojkar i hennes egen klass, samt i att hon inte fick delta i klassens gemenskap.

En central fråga i målet är om J R - som hovrätten funnit - kan vara berättigad till skadestånd enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen. En förutsättning för det är att skada vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande kommunen svarat. Hon har som grund för sitt anspråk enligt nämnda paragraf åberopat skolans åtgärder med anledning av ifrågasatt vägran att fullgöra den allmänna skolplikten, t.ex. hot om sanktion enligt skollagen.

En förutsättning för att skadestånd skall kunna utgå enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen är alltså att det är fråga om fel eller försummelse "vid myndighetsutövning". Därvid krävs att det rör sig om myndighetsutövning riktad mot den som gör anspråk på ersättning och inte mot någon tredje man. Så t.ex. i ett mobbningsfall kan åtgärder som utgör myndighetsutövning och som riktar sig mot den som mobbar inte ge rätt till skadestånd för offret för mobbningen. Det agerande som J R har hävdats utgöra myndighetsutövning mot henne består i åtgärder med anledning av att hon under 1994 uteblev från undervisningen, bl. a. hot om sanktioner vid ett möte som hölls med kommunens skolchef L Å på våren 1994.

Även om detta påstådda sanktionshot riktats i första hand mot J R:s vårdnadshavare och inte mot henne personligen har det sådant samband med fullgörande av hennes skolplikt att det får anses ha skett "vid myndighetsutövning" mot henne. Emellertid gör hon gällande att hennes skada uppkommit väsentligen på grund av skolans åtgärder eller brist på agerande under 1993 med anledning av den mobbning som hon då utsattes för. Frågan är då om denna skada har vållats vid myndighetsutövning mot henne eller om sambandet mellan skadan och den aktuella myndighetsutövningen är alltför svagt för att så kan anses ha varit fallet jfr prop. 1972:5 s. 502).

J R har gått i skolan inom ramen för den allmänna skolplikten som är ett uttryck för samhällets maktbefogenheter. Enbart detta förhållande utgör dock inte tillräcklig grund för att anse att det i hennes fall kan vara fråga om skada vållad vid myndighetsutövning, eftersom de flesta åtgärder inom undervisningen faller utanför detta rekvisit (se t. ex. Bengtsson, Skadestånd vid myndighetsutövning I s. 166 ff. och Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen, 2 uppl. s. 43). Det måste därför vara fråga om en åtgärd (eller brist på åtgärd) i mera direkt samband med myndighetsutövning mot henne. I anslutning till situationen under 1993 synes det inte ha varit aktuellt med att ingripa på grund av skolvägran. Enligt min mening föreligger det därför inte ett sådant samband mellan skolans agerande vid mobbningen av henne och den myndighetsutövning som det kan vara fråga om här att det kan sägas att skada kan ha vållats vid denna.

För min del finner jag därför att det skall prövas om skadeståndsskyldighet för kommunen kan föreligga till följd av 3 kap. 1 § skadeståndslagen. Enligt den paragrafen skall den som har en arbetstagare i sin tjänst ersätta person- eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. Kommunen har alltså ett ansvar för skolans personal i den angivna utsträckningen. Också här skall det vara fråga om ett fel eller en försummelse i verksamheten jfr a. prop. s. 497). När det gäller att bedöma om så är fallet gör sig de synpunkter

gällande som majoriteten anför i den frågan. Jag ansluter mig därför till uppfattningen att det inte är visat att något fel eller någon försummelse har förekommit såvitt gäller skolans personals insatser mot mobbningen av J R. Inte heller kan kommunen som sådan läggas till last att den uppsåtligen eller av vårdslöshet har vållat någon skada. Kommunen är därför inte skyldig att utge det yrkade skadeståndet till J R."

Fotokopians **överensstämmelse**

med originalet intygas:

Justitierådet Nyström är skiljaktig och anför:

"Jag vill ersätta vad majoriteten anført i de två sista styckena i domskälen - efter det stycke som beskriver den för J R individuellt utformade undervisningen - med följande.

Av utredningen framgår visserligen att kommunen vidtog åtgärder i syfte att allmänt förebygga och förhindra mobbning på skolan. Några försök att, oberoende av J:s ovilja att medverka, utreda den uppkomna situationen synes däremot inte ha gjorts. I stället har en rad åtgärder vidtagits som varit ensidigt riktade mot J. Även om dessa åtgärder tillkommit av välvilja och även omsorg om J utgör de samtidigt en klar särbehandling av henne. De får därför anses närmast understryka hennes utanförskap och motverka den integrering i kamratkretsen som kunde ha utgjort en upplösning av mobbningssituationen. Genom att inte angripa mobbningssituationen utan endast söka undanröja följderna av den har kommunen genom skolan förfarit felaktigt. Kommunen skall på grund härav utge skadestånd till J. I fråga om beräkning av skadeståndsbeloppet delar jag tingsrättens bedömning."

**Fotokopians överensstämmelse
med originalet intygas:**